

Kriminaalihuollon tukisäätiön lausunto valtioneuvoston selontekoon sisäisestä turvallisuudesta VNS 4/2021 vp

Kriminaalihuollon tukisäätiö kiittää mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden selontekoon.

Kriminaalihuollon tukisäätiö on vuonna 2001 perustettu rikoksista tuomittujen ja rikoksilla oireilevien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja.

Selonteossa tarkastellaan sisäistä turvallisuutta monipuolisesti eri näkökulmista.

Ennaltaehkäisy

Kriminaalihuollon tukisäätiö yhtyy selonteossa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan turvallisuus perustuu ensisijaisesti ongelmien ja häiriöiden ennaltaehkäisyyn, jolloin moniin turvallisuusongelmien juurisyihin vaikutetaan ennen kaikkea muiden kuin turvallisuusviranomaisten toimilla. Keskeisiä toimijoita ovat sosiaali- ja terveydenhuollon sekä varhaiskasvatuksen ja sivistystoimen viranomaiset. Selonteossa ei tuoda kovin paljon esille, mitä nämä ennaltaehkäisevät toimenpiteet voisivat olla.

Kohdennetut, oikea-aikaiset ja ennaltaehkäisevät palvelut tulevat yhteiskunnalle inhimillisesti ja taloudellisesti edullisemmiksi kuin jälkikäteen suoritettut toimenpiteet, oli kyse rikollisuudesta, päihdeongelmista tai lasten ja perheiden palveluista. Samalla yksilöiden kärsimykset ja ylisukupolvinen syrjäytyminen vähenevät ja yhteiskunnan turvallisuus paranee.

Rikosten ennaltaehkäisyssä ja ylisukupolvisen syrjäytymisen ja rikollisuuden vähentämisessä keskeisiä ovat matalakynnyksiset, asiakkaiden tarpeisiin vastaavat ja asiakkaiden saavutettavissa olevat mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä terapiatakuun toteuttaminen. Kouluihin (sekä peruskoulut että toisen asteen oppilaitokset) on turvattava koulukuraattori- ja psykologipalvelut. Lapsiperheiden ongelmien vaikeutumista ennaltaehkäistään arkielämän tukipalveluilla. Lastensuojelun jälkihuollolla on oltava kunnolliset toimintaedellytykset tukea nuoria. Erityisesti tarvitaan ns. yhden luukun kokonaisvaltaisia palveluita sekä oman sosiaalityöntekijä -mallin toteutumista. Näin mahdollistetaan avun oikea-aikaisuus ja resurssien oikea kohdentuminen.

Selonteossa mainitut ankkuritoiminta ja kummipoliisitoiminta ovat erinomaisia esimerkkejä ennalta ehkäisevästä toiminnasta (5.4.6). Säätiö katsoo, että kolmannen sektorin järjestöjä voitaisiin hyödyntää työskentelyssä nykyistä enemmän esimerkiksi työparityöskentelyn muodossa. Olennaista on myös, että poliisi ja muut viranomaiset säännönmukaisesti ohjaisivat nuoria viranomaispalvelujen ohella myös järjestöjen palvelujen piiriin. Säätiö pitää myös tärkeänä, että nuorten harrastustoimintaa tuetaan. Lasten ja nuorten harrastusmahdollisuudet riippuvat perheen taloudellisesta tilanteesta ja vanhempien tietotaidosta hakea erilaisia tukia.

Huono-osaisuus

Selonteossa tuodaan esille sosiaalisten ongelmien ja huono-osaisuuden kasautuminen ja monimuotoisuus (3.1.6) ja nostetaan esiin sekä tekijöiden että uhrien taustalla mm. heikko asema, ongelmien ylisukupolvisuus, päihteiden käyttö ja persoonallisuuden häiriöt (3.3.2). Syrjäytyminen ja huono-osaisuus todetaan turvallisuuteen vaikuttavaksi merkittävimmäksi tekijäksi. Selonteossa käsitellään kuitenkin vain vähän sitä, mitä syrjäytymiselle ja eriarvoisuudelle tulisi tehdä. Selonteko on rakentunut pääasiassa turvallisuuspolitiikan ympärille, ja sosiaalipoliittisia toimenpiteitä ei ole mainittu. Lähes ainoana konkreettisena toimenpide-ehdotuksena mainitaan poikkihallinnollisten toimintakokonaisuuksien laatiminen syrjäytymisen ja

eriarvoisuuden vähentämiseksi (5.4.2). Tämä ei ole riittävää, toimenpide-ehdotuksia tulee monipuolistaa ja syventää sisällöllisesti.

Vapautuvien vankien huono-osaisuus

Lähes kaikilla vangeilla on taustallaan päihde- ja mielenterveyden häiriöitä sekä runsaasti somaattista sairastavuutta. Hoidontarve sekä seuraamuksen aikana että sen jälkeen on erittäin suurta. Vapautuvien vankien työmarkkina-asema on huono ja työttömyys erittäin yleistä. (Joukamaa ym. 2010). Arviolta joka kolmas vanki vapautuu asunnottomana. Vapautuvien asunnottomuus ei ole vähentynyt toisin kuin muiden asunnottomuudesta kärsivien ja asunnottomana vapautuminen lisää uusintarikoksen riskiä noin 15-17 % verrattuna muihin vapautuneisiin (Aaltonen ym. 2021). Kaikkein huono-osaisimpia vankeja ovat sakon muuntorangaistusta suorittavat sekä naisvangit, mutta kaikki vangit ovat huono-osaisempia kaikilla kriteereillä verrattuna väestöön keskimäärin. Rikoksia tekevillä nuorilla on myös taustallaan vakavia hyvinvointipuutteita, kuten selonteossa todetaankin (3.3.3). Vakavia rikoksia tehneet alaikäiset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa.

Uusintarikollisuutta vähentävät toimenpiteet

Sisäisen turvallisuuden yhtenä tavoitteena on, että mahdollisimman moni rikos pyritään estämään ennalta (2.3.). Tavoitteen saavuttamiseen tarvitaan myös uusintarikollisuuden estämistä. Uusintarikollisuus on Suomessa varsin korkealla tasolla huolimatta siitä, että sitä on pitkään pyritty vähentämään. Kuten selonteossa todetaan, noin puolet vapautuneista vangeista syyllistyy viiden vuoden seuranta-ajalla rikokseen, josta seuraa uusi ehdoton vankeusrangaistus (3.6.12).

Toimenpiteet vankeusrangaistuksen aikana

Vankeusrangaistusta suorittavien huono-osaisuuden ja yhteiskunnasta syrjäytymisen takia vankiloissa tehtävä kuntouttava työ on erityisen tärkeää ja vaatii onnistuakseen riittävän resurssoinnin ja mahdollisuuden kuntouttavan työn kehittämiseen ja laajentamiseen. Eduskunnan hallintovaliokunta ehdotti Rikosseuraamuslaitoksen toimintaresurssien turvaamista mietinnössään (HaVM 5/2017 vp) ja eduskunta hyväksyi asian kirjelmässään (EK 8/2017).

Rikosseuraamuslaitoksen hiljattain tekemässä selvityksessä todettiin nuorten vankiosastojen henkilökunnan sekä vankiterveydenhuollon hyvin niukka resursointi sekä psykiatristen sairaanhoitajien puute. Haasteita havaittiin myös perusopetuksen järjestämisessä oppivelvollisille nuorille. Selvitys ehdottaa, että henkilöstömitoitusta tulee nostaa nuorten osastoilla, toimintoja kohdentaa nuoren henkilökohtaisista tarpeista lähtien ja kehittää yhteistyötä sosiaalityön, opetustoimen ja vankiterveydenhuollon kanssa. Alaikäisille tutkinta- ja vankeusvangeille esitetään perustettavaksi omia osastoja. Lisäksi nuorten vankien asteittaista vapautumista kohti avoimempia olosuhteita ja koevapautta tulee lisätä. (Rikosseuraamuslaitos 2021). Nuoret tarvitsevat myös apua jatkokuntoutuksen, asumisen, opiskelun ym. järjestämiseksi.

Toimenpiteet vapautumisen jälkeen

Selonteossa mainitaan, että vapautuvien koulutus-, työllisyys-, sosiaali- ja terveydenhuollon sekä asumisen palvelut ja niiden jatkumot turvataan rangaistusaikana ja siirtymävaiheessa vankilasta vapauteen (3.6.12). Viranomaistoiminnalta myös edellytetään, että rikosprosessin rinnalla tekijät (ja uhrit) ohjataan tehokkaasti ja järjestelmällisesti ongelmien uusimista estävien palvelujen piiriin. Tekijöiden osalta on mainittu väkivallan katkaisu- ja muut ohjelmat (5.4.4).

Vapautuvien vankien kohdalla on kyse kokonaisvaltaisesta palvelujen järjestämisestä yhteistyössä kotikunnan (jatkossa hyvinvointialueiden) ja muiden viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa.

Vapautuvien palveluiden tulee olla alueellisesti kattavia ja joiltakin osin tarvetta on myös erityispalveluille (esimerkiksi asumispalvelut). Vapautuville tulee varmistaa asunto ja riittävä asumisen tuki eri puolella Suomea. Päihdehoitoon pääsyä tulee helpottaa ja kuntoutusjaksojen tulee olla riittävän pitkiä. Oppimisvalmennus-, kuntoutus- ja työllisyyspolkujen tulee olla sellaisia, että ne mahdollistavat yhteiskuntaan integroitumisen. Vankiterveydenhuollolla on vastuu vankien riittävästä ja oikea-aikaisesta hoidosta ja hoitojatkumoiden käynnistämisestä siviiliterveydenhuoltoon. Alaikäisten ja nuorten vankien palveluihin tulee kiinnittää erityistä huomiota, koska vankien nuori ikä ja aikaisemmat vankilakerrat lisäävät rikoksen uusimista (Rikosseuraamuslaitos 2020). Kaikissa palveluissa tulee olla halua, kykyä ja osaamista rikostaustaisten ihmisten kohtaamiseen ja palveluista poissulkemisten ja käännäyttämisten tulee vähentyä. Erityispalveluja tarjoavien järjestöjen rahoitus tulee turvata pysyvästi.

Säätiö haluaa kiinnittää huomiota myös seksuaalirikoksia tehneiden palveluiden kehittämiseen. Palveluita on saatavilla erittäin niukasti, lähinnä kahden järjestön tuottamina. Tarvitaan myös nykyistä enemmän neuropsykiatristen ongelmien (autismikirjon ongelmat, esim. ADHD) tunnistamista, diagnosointia ja hoitoa.

Läheiset ja lapset

Selonteosta puuttuvat kokonaan vankien läheiset ja lapset sekä heidän tukemisensa. Suomessa ei ole tarkkaa tietoa vankien läheisten ja lasten määrästä, mutta arviolta läheisiä on noin 50 000 ja lapsia noin 8000. (Ryynänen ja Suomela 2011). Julkinen palvelutuotanto ei huomioi heitä millään tavalla. Ainoastaan Kriminaalihuollon tukisäätiöllä on heille soveltuvia tukipalveluja. Kriminaalihuollon tukisäätiö esittää, että vankien lapset ja läheiset ja heidän palveluntarpeensa lisätään selontekoon. Muiden tuomittujen kuin vankien läheisten ja rikoksilla oireilevien läheisten määrästä ei ole arviotakaan.

Muuta

Rikoksilla oireileville alle 15-vuotiaille ja heidän läheisilleen tulee myös olla tarjolla tukea, jossa tartutaan erityisesti rikoskäyttäytymiseen ja sen syihin.

Sanna Sunikka
Toimitusjohtaja

Marjatta Kaurala
Kriminaaliasiamies